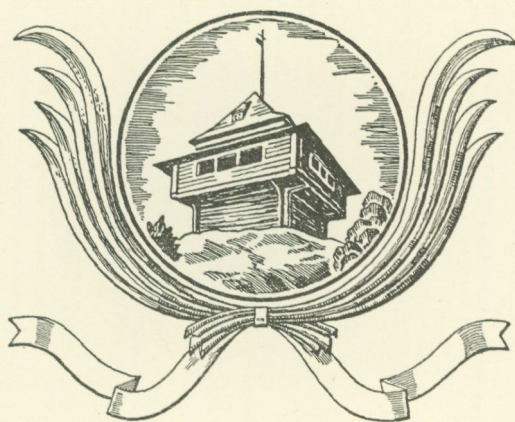




**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1934**

NORDISKA MUSEETS
OCH SKANSENS
ÅRSBOK
FATABUREN



1 9 3 4

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Årsbokens omslag, motiv från Skansen med Moragården i bakgrunden
är utfört efter fotografi av J. Rydberg.

*Tryckt hos Victor Pettersons Bokindustriaktiebolag
Stockholm 1934*

“PILTRÄD PLANTERA ÅBOERNE FLITIGT — — —“

NÅGRA ANTECKNINGAR OM PILODLINGEN I SYDSVERIGE

av Mårten Sjöbeck

Under resor i Sydsverige har jag vid sidan av de egentliga arbetsuppgifterna kommit att på nära håll betrakta pilodlingen, som i de södra delarna av vårt land har mer eller mindre gamla anor. En uttömmande skildring av kulturpilarnas historia i Sverige kan för närvarande icke lämnas. Man märker emellertid överallt, att odlingen av pil är intimt införlivad med de äldre kulturformerna, som hastigt försvinna. Det är främst ur denna synpunkt som även en knapphändig framställning om vad man f. n. vet om kulturpilarnas utbredning m. m. må anses försvarlig. De pilarter, som härvid främst komma i betraktande och som veterligen av gammalt odlats i Sverige äro skörpilen (*Salix fragilis*), vitpilen (arterna *S. alba* och *S. viridis*), rödvide eller purpurvide (*S. purpurea*) samt korgvide (*S. viminalis*). Huruvida dessa arter målmedvetet odlats i vårt land under förhistorisk tid är för författaren okänt. Från Danmark känner jag en uppgift, att käppar av hassel, ek och pil voro nedstuckna kring de i mossen vid Dejbjerg funna kultvagnarna. Vad klosterväsendet betytt i Sverige för kulturpilarnas spridning är ännu outrett. Efter vad man vet om klostren i utlandet är det icke uteslutet, att kulturpilarna kunna på denna väg först ha nått vårt land. Emellertid utgör denna pilodling ingalunda grundvalen för kulturpilarnas sentida utveckling i Sverige.

I Östergötland ligger omedelbart söder om Sya kyrka »Pil-källan», som av allt att döma tidigare utgjort en offerkälla, bild 1. I en cirkel omkring källan — som nu försetts med en modern gjutjärnspump — stå alltjämt planterade några av ålderns förfall

präglade exemplar av den gröna pilen. Några mäta över fyra meter i stamomkrets, och deras ålder torde kunna taxeras till omkring 200 år. Traditionen uppgiver, att deras antal ursprungligen utgjort tolv, samt att de planterats av pilgrimer. Det är icke otänkbart att i denna tradition kan ligga spår av sanning, och att sålunda pilens förekomst på denna lokal överstiger 200 år. Kulturpilarna äro lätta att föryngra. Det erfordras blott att sticka ned en kvist i jorden och att skydda den för boskapens åverkan under de första åren efter verkställd plantering. I Väst-europa var pilodlingen allmän under medeltiden i synnerhet inom skogfattiga områden. Kulturpilarnas förnöjsamhet och den lätthet med vilken de låta föryngra sig genom årsskott skapade förutsättningar för deras lätta och vidsträckta spridning. De lämpade sig också väl för beskärning, rothuggning och topphuggning (hamling). De lämnade möjligheter för upprepad skörd av grenar för olika behov, utan att det enskilda trädet därigenom hotades till sin existens. Uppsvensken, som kommer till södra Skåne, frapperas av de topphuggna pilarna, vilka i långa rader uppdelat slättlandskapet. I själva handlingen att beröva trädet dess grenar ligger emellertid ingenting egendomligt. Hamlingen är i södra Sverige lika gammal som boskapsskötseln, och allmogen var vid kulturpilarnas införande i landet väl förtrogen med detta bruk som alltid utövats bl. a. i lövängarna. Pil och topphuggning förenas. I Sverige blir förhållandet av naturliga orsaker mest framträdande inom sådana områden, där skogsbrist av gammalt gjort sig gällande och där bonden kommit att intressera sig för pilodling, således i Sydsåne och utmed våra sydliga kuster, Öland samt vissa delar av Halland och Bohuslän. Som regel — och när det icke gäller plantering av pil som vägträd — sammanhänger pilodlingen i Sverige med slättbohushållning och endast i undantagsfall med sådana trakter där skogsbohushållning av gammalt ägt hemortsrätt. Det blir också iakttagbart, att pilodlingen främst kommit att omhuldas av de stora bondbyarna, vilka också tidigast skänkte oss våra större sammanhängande kalmarker. Sedan fördomarna väl övervunnits har byväsendet även i detta fall hävdad sin konservatism.



Bild 1. Pilkällan i Sya socken, Östergötland. Foto Mårten Sjöbeck 1928.



Bild 2. Vägpylar i Göta älvs dalgång vid Surte, norr om Göteborg.
Foto Mårten Sjöbeck 1931.

Lägger man tillsammans de historiska uppgifter som föreligga, så framgår det, att kulturpilarna införts från Väst Europa främst under nyare tiden, antingen via Göteborg eller via Danmark till Skåne. Här hade de redan under 1600-talet en rätt stor utbredning, samtidigt med att topphuggningen där var mest konsekvent genomförd. Beskrifningsmetoderna äro besläktade med exempelvis de holländska, vilket framgår av bild 3 och 4. Detta synes också ha varit fallet i Göteborgstrakten, vilket styrkes av bild 2. Under 1600- och 1700-talen voro förbindelserna mellan Holland och Göteborg livliga, varvid pil och korgvide i stor utsträckning importerades för planteringsändamål. Denna odling omhulldes av till Göteborg inflyttade holländare, och man har därför starka skäl att förmoda, att även beskärningen verkställdes efter holländska förebilder. Det framgår av litteraturen, att allmogen i Sverige nästan ingenstädes av eget initiativ verkat för kulturpilarnas spridning. Bakom denna verksamhet stå som regel kungar, kungliga förordningar, landshövdingar, adeln och i Göteborg penningaristokratien.

År 1778 for Erik Palmstedt på studieresa till Rom. Hans resedagbok, som utgivits i tryck 1927, visar att han i stor utsträckning gav akt på vägen och vägomgivningen icke minst med hänsyn till växande träd. Vi skola därför följa honom ett stycke på hans färd. Denna gick från Stockholm till Västerås. Därifrån for han vidare genom Östergötland, Kalmar län, Blekinge, Skåne, Själland, Fyn, Sönderjylland o. s. v. Vid Västerås varnar han en »Pil-Allée av 200 à 250 al:s längd, som ger stadens grannskap till känna». Han antecknar också att pilar växte i Västerås vid ån. Vad kulturpilen betyder i nutidens Västmanland är mig icke bekant. I Stockholmslandskapet observerar man den på flera håll, och Sernander har i sin framställning av Stockholms natur närmare belyst dess förekomst i huvudstadens omgivning.

Östergötland blir den provins, där kulturpilen redan under 1700-talet väckte resenärernas uppmärksamhet. »Wägarna woro här i Östergöthland sköna, på bägge sidor planterade med Pihlar.» Det är Linné, som yttrar dessa ord på väg till Öland år 1741.



Bild 3. Pilplantering söder om staden Dordrecht i södra Holland. Fast Hollands jord är dyrbarare än Skånes finnes här ännu plats för pilen!

Foto Mårten Sjöbeck 1930.



Bild 4. Vitpil ursprungligen planterad i jordvall intill bytomten. Jämför beskärningssättet med bild 3. Söderviddinge by och socken, Skåne.

Foto Mårten Sjöbeck 1927.

Han framhåller samtidigt, att det huvudsakligen är skörpilen (*Salix fragilis*) som gör sig gällande. År 1749 reste Carl Hårleman utmed samma vägstråk, och han lämnar oss följande meddelande: »Ifrån gästgifvaregården Åby begynte vägen at vara prydd med de genom den i livstiden vaksamme landshövdingen, Baron Ehrencronas försorg, på ömse sidor om vägen planterade pilar, nu likväl mäst alla lutande och utfallande.» När han hade passerat Norrköping och befann sig mellan Kumla och Linköping gjorde han följande tillägg i dagboken: »De äldre angenäme och nyttige pilarne, som förr prydt landsvägen voro till större delen nu mera ej till seende, och de unge här och där satte, så vanartigt medfarne, at det är fruktan värdt, det släktet innan kårt, åtminstone här på orten alldeles försvinner.» Erik Palmstedt färdades på samma väg omkring 30 år senare eller år 1778, och han lämnar eftervärlden följande underrättelse om vägpilarna: »af hvilka en stor del nu äro utgångne och mäst alle de öfrige nog gamle och lutande, gjorde likväl med allt det en vacker utsikt och angenäm resväg». Denna väg — sträckan Rystad—Linköping — planterades på 1830-talet med almar, askar och lönnar, och pilen kvarstår som vägträd numera endast vid en del av vägen söder om Norrköping, där den uppbär den gamla traditionen. Palmstedt tog från Linköping landsvägen till Västervik. Den var »i början tämmelig god och har några gamle än quarstående pilar å sidorne, som vittna att den förut varit behagligare». Under den fortsatta färden genom Kalmar län nämner han ingenting om pilar. Han återser dem först mellan Sölvesborg och Kristianstad, när han överskrider gränsen till Skåne.

Att döma av uttalandena hos 1700-talets resenärer utgjorde i Östergötland pilen främst ett vägträd, som genom överhetens tillskyndan planterades främst inom de skogfattiga trakterna. Den äldsta pilplanteringskampanjen synes gå tillbaka till övergången mellan 1600- och 1700-talen. Den efterföljdes av en nyplantering under 1700-talet, som på några håll uppehållits även under 1800-talet. Pilplanteringen vid vägarna befordrades av landshövdingarna. Icke blott baron Ehrencrona utan också

landshövding d'Albedyhll var ivrigt verksam i denna riktning. Man vet också, att i Göstrings och Vifolka härader planterades pil på 1750-talet. Silfverstolpe låter oss veta, att år 1794 var landsvägen mellan Norrköping och Söderköping »besatt med pilträn å bägge sidor». Inom de trakter av Vikbolandet, som beröra Norrköping, ser man ännu i dag vägpilar här och där. Även västerut inom provinsen mellan Motala och Vadstena observerar man inom Hagebyhöga socken lämningar av en äldre pilkultur, och ännu för några år sedan fröjdades ögat av en rad jättehöga vitpilar utmed landsvägen vid Bjälbo kyrka. Som regel äro de östgötska vägpilarna icke beskurna eller topphuggna. Ett undantag bildar dock den med pil planterade vägen mellan Hagebyhöga och Strå invid Börstad, sydost om Vadstena, vilken återgives i bild 5.

I Småland har jag icke observerat några spår av pilodling. Vid Rosenlund, öster om Jönköping, har jag dock iakttagit några gamla ej toppade exemplar av den gröna pilen, bild 6.

På Öland ger pilen på många håll ett starkt inslag i bylandskapet. Den förekommer också som vägträd särskilt på mellersta Öland. Den synes där ha rätt gamla anor. Den allmännaste arten är liksom i Skåne vitpilen och som regel är den beskuren på samma sätt som i Skåne. Överhuvudtaget synes pilkulturen på Öland vara förtjänt av ett närmare studium.

Vi söka åter upp Palmstedt (1778), som nu passerat Sölvesborg. Hans dagbok innehåller följande: »Så snart man kommer in i Skåne blir vägen omgifven med tätt planterade unga Pilar, hvilka i anseende till den torra sand jordmånen synas illa trifvas. Här och där synes något gammalt träd än qvar stående som ger något skygd mot det af de flake sandslätterne kommande väder; hade denne gamle Plantering blifvit jemt underhållen, hade denne nu nästan odräglige väg varit någorlunda bärgelig.» När han närmar sig Kristianstad på en mils avstånd blir vägen bättre och pilarna »större och tätare». Han fröjdar sig över anblicken av Kristianstad som på avstånd har karaktären av en trädgård. »De på vallarne planterade dubbla rader Pilar, gör utseendet vackert.» Han lämnar staden och reser över Långebro. Här

»blir vägen rätt vacker, ehuru nog öppen, hvilket likväl af de kring densamme planterade Pilar någorlunda hjälpes.» Kristianstadstrakten äger en traditionell pilodling, som man av litteraturen kan följa tillbaka till 1600-talet. Vägarna som leda till Lillöhus vid Kristianstad avbildas av Erik Dahlberg med nystubbade pilar. Av 1700-talsresenärernas anteckningar framgår det att pilen utgjorde ett allmänt vägträd särskilt i närheten av städerna. Detta gällde icke blott för Kristianstad utan också för Ystad, Lund och Malmö. Man märker huru en vägplanteringskampanj med pil mera omsorgsfullt genomförts under 1600-talet. På en del håll upprätthålles den under 1700-talet och 1800-talet. På andra håll förfaller den. Sålunda heter det om vägen mellan Malmö och Lund (1778): »Vägen är aldeles öppen — — —, några än qvar stående gamle Pilar å ömse sidor om densamma, vittna om forn tidens omsorg at skaffa lugn, och vår tids vårdslöshet at underhålla hvad som förfaller.» Om vägen mellan Malmö och Landskrona läser man samtidigt: »Vägen hade på sidorna utgångne men inga nye planterade Pilar.» Utmed vägens fortsättning mellan Landskrona och Helsingborg såg Palmstedt »flera märken efter fordna pilträd.» Detta återspeglar sålunda tillståndet utmed Skånes huvudvägar under 1700-talets sista hälft. Med undantag för städernas omgivningar såg man utmed de allmänna stora vägarna huvudsakligen lämningarna av 1600-talets vägpilskampanj. Med 1800-talets början kommer en ny och allmän plantering med pil att omfatta vägarna i södra och västra Skåne. Det är lämningarna av denna, som i allmänhet kvarstå i våra dagar, bild 8 och 9. Den kom också att befatta sig med vägen mellan Landskrona och Helsingborg som ända fram mot vår tid på flera håll visat tät plantering med pil. Huru öppna de västskånska vägarna voro ännu år 1812 framgår av dansken Molbechs vederhäftiga skildring, som även rör sig kring stora landsvägen mellan Helsingborg och Lund. Det heter: »Ikke Spor til Skov, knap hist og her enkelte Piletræer ved Husene. Gierder ere Jordvolde uden levende Hegn — — —. Man kan næsten sige, at man fra Helsingborg til Lund — paa fem Miles Vej — ikke seer et Træ,



Bild 5. Pilallé sydost om Vadstena, Östergötland.
Foto Märten Sjöbeck 1928.

naar man undtager en Pileallé ved Landscrona.» Även av många andra källor framgår det tydligt, att vid övergången mellan 1700- och 1800-talen stod vägpilkulturen i Skåne lågt. Under 1800-talets första hälft kommer en renässans, som, att döma av det nuvarande tillståndet, särskilt kom att omhulda vitpilen.

Det blir samtidigt rätt intressant att erfara, att Palmstedt under fullföljandet av färden över de danska öarna icke vidare talar om pil. Han nämner ingenting om träd vid landsvägen mellan Köpenhamn och Korsör, trots att han ofta intresserar sig för vägens beskaffenhet. På Fyn och i Sönderjylland beskriver han vägens tillstånd mycket utförligt, men inga vägträd figurera i skildringen. Först mellan Elmhorn och Pineburg ger han akt på planterade pilar vid vägen. I Tyskland och Holland färdas han genom alléer, som dock icke innehålla pil. Först under hemresan möter han ånyo pilar vid vägen mellan Wismar och Rostock.

Utanför landsvägarna hade emellertid i Skåne pilen en vidsträckt utbredning, väl bekant från 1700-talslitteraturen, och den skall i det följande närmare beröras. I Skåne betyder i nutiden pilen mera än i någon annan svensk provins. På de stora öppna slätterna i söder, öster och väster har pilen under århundraden vuxit så intimt samman med folkets vanor och behov att den stubbade pilen framstått som en del av Skåne. Den har blivit den signatur, som kommit att stå som garanti för den landskapliga äktheten. Det var med smärta och motsträvigheit som pilen så småningom fick flytta in i det skånska bylandskapet inom de hägnader, som markerade byväsendets tröghet och hårdnackade skepticism för alla nyheter, men där den dock kom att trivas. När den därför nu flyttar bort sker det icke utan saknad. Även nu är det de styrande som bestämma takten. De skånska landsvägarna planteras i våra dagar med oxel, som knappast ingår i Skånes flora och som utgör det mest opersonliga träd, man kunnat välja. Man märker numera ofta, att den reaktion som i Skåne följt på ett av konservatism fostrat långsamt fortskridande utlöst en framåtanda, som i betänklig grad har i släp-tåget en allmän förfulning av landskapet, vilken i Skåne — sedan



Bild 6. Pilplantering vid Rosenlund, öster om Jönköping.
Foto Mårten Sjöbeck 1929.



Bild 7. Pilhage med planterad vitpil. V. Tommarps by och socken, Skåne.
Foto Mårten Sjöbeck 1924.

de hämmande inflytandena upphävs — går snabbare än i något annat svenskt landskap. Pilodlingen i Skåne har anor från dansk tid, även om almen under 1600-talet genom Christian IV:s ingripande kom att spela en stor roll som nyttigträd på by- och gårdstomter. Med 1700-talets ingång öppnas en planteringskampanj i stor stil efter initiativ av de maktägande. Dess syfte var att påverka bönderna att mera allmänt intressera sig för pilodling. Det är resultatet av denna omspannande verksamhet som Linné studerar under sin resa i Skåne år 1749. Den tvingar honom att ofta sysselsätta sig med pilodlingen och de förmåner den ansågs bringa. Det är i förbindelse med denna planteringskampanj som allmogen i allt större utsträckning anlägger s. k. »plante-hagar», vilka Linné beskriver från Cimbris i östra Skåne, och som jag lyckats fotografera i V. Tommarps och Kämpinge byar nordväst om Trälleborg. Huru dessa företeelser kunna ha sett ut framgår av bild 7. I sin skildring av skånska bygder under förra hälften av 1700-talet framhåller Åke Campbell med all rätt, att denna 1700-talets stora pilplanteringskampanj skapade en trädplantering i stor stil, som fick betydelse som en art av skogsbruk för slätten. Särskilt blev detta fallet i södra och sydvästra Skåne, där avståndet till skogen var stort, där ängarna redan vid den tiden voro helt öppna utan trädväxtlighet, och där svårigheten att skaffa hägnadsmaterial blev allt större. Av gammalt — säkerligen med anor från medeltiden — hägnade man på Söderslätt för boskapen med »diken» — den frisiskdanska benämningen, som betecknar icke den upptagna graven utan den uppkastade jordvallen. Utmed eller i dessa jordvallar, som varje vår i tjällossningen hastigt förföllo, fick pilen efter hand allt större betydelse som stödjande element, samtidigt med att dess vikt som nyttigträd allt mera beaktades. Om pilens förhållande till dessa jordvallar lämnar oss Palmstedt (1778) besked även från västra Skåne i terrängen mellan Landskrona och Hälsingborg. Det heter: »Här voro i början alle gärdes gårdar af torf uplagde i 4-kantiga stycken som tegel stenar skapade, och på några ställen med Pilar planterade mitt uti gärdes gården med vall inåt, gården lagd i krokur på sin plan emellan

träden för att så mycket bättre stå.» Denna mission som stöd-
jare av vallen har pilen förmått hävda ända fram mot nutiden,
och därför blev den även efter skiftena i dubbel mening bety-
delsefull, och den planterades av bönderna villigt i de nya raka
ägogränser, som lantmätarna med linjal drogo upp över slät-
terna vid 1800-talets början. I nordvästra delarna av Skåne
— särskilt i Luggude härad — där jordvallar icke kommo
till användning, planterades pilen med förkärlek som stöd för de
efter hand allt mera nyttjade stengärdesgårdarna. Av naturliga
orsaker blev det särskilt den sydsåkanska och sydvästsåkanska
slätten som under 1700-talet kom att uppträda som vårdare
av pilkulturen och denna gällde framförallt vitpilen, vilket Linné
bekräftat. Men man observerar också huru Västsåkånes all-
moge intresserad följer efter. T. o. m. i nordvästra Skåne —
där lövträden vid den tiden betydde mycket i ängarna — skönjer
man huru pilodlingen ännu vid 1700-talets mitt tränger sig
fram exempelvis inom Bjuvs och Ö. Ljunby socknar. Stånds-
personernas exempel betyda nu allt mera för pilens spridning
bland allmogen. Ett intressant fall skall ytterligare understryka
detta. I samband med skiftesförrättningarna i Hilleshög's by
i Rönnebergs härad i västra Skåne, föreligger från 1763 i hand-
lingarna följande anteckning om byplatsen: »Hemmansåboernas
samleplats att öfverlägga om byens ärenden och angelägenheter
är mittpå gatan uti byen omkringsatt med pileträd och med en
grop uti en runddel instängd.¹ Hvarje åbo har sin sten att sitta
på och sin pil derhos. Aldermanssätet är midt uti. Genom In-
spektor Stenroths försorg och anstalt är denna anläggning gjord
år 1762 till en prydnad för byen.» Av denna bys handlingar
från den tiden framgår det vidare att »Pilträd plantera åboerne
flitigt och årligen såväl i byen som vid gärdesgårdarna omkring
vångarna, äfvenledes vid landsvägen.» Man finner av den bi-
lagda bykartan, att pilplanteringen i byen avser de på bygatan
— byallmanningen — anlagda kålhagarna. De omgivas näm-
ligen av jordvallar, och det är i dem man planterat pil.

I Skåne har pilen som regel stubbats, och grenarna ha av

¹ Således jordvall.



Bild 8. Vitpil planterad i jordvall, Vällinge socken. Skåne. Foto Mårten Sjöbeck 1924.

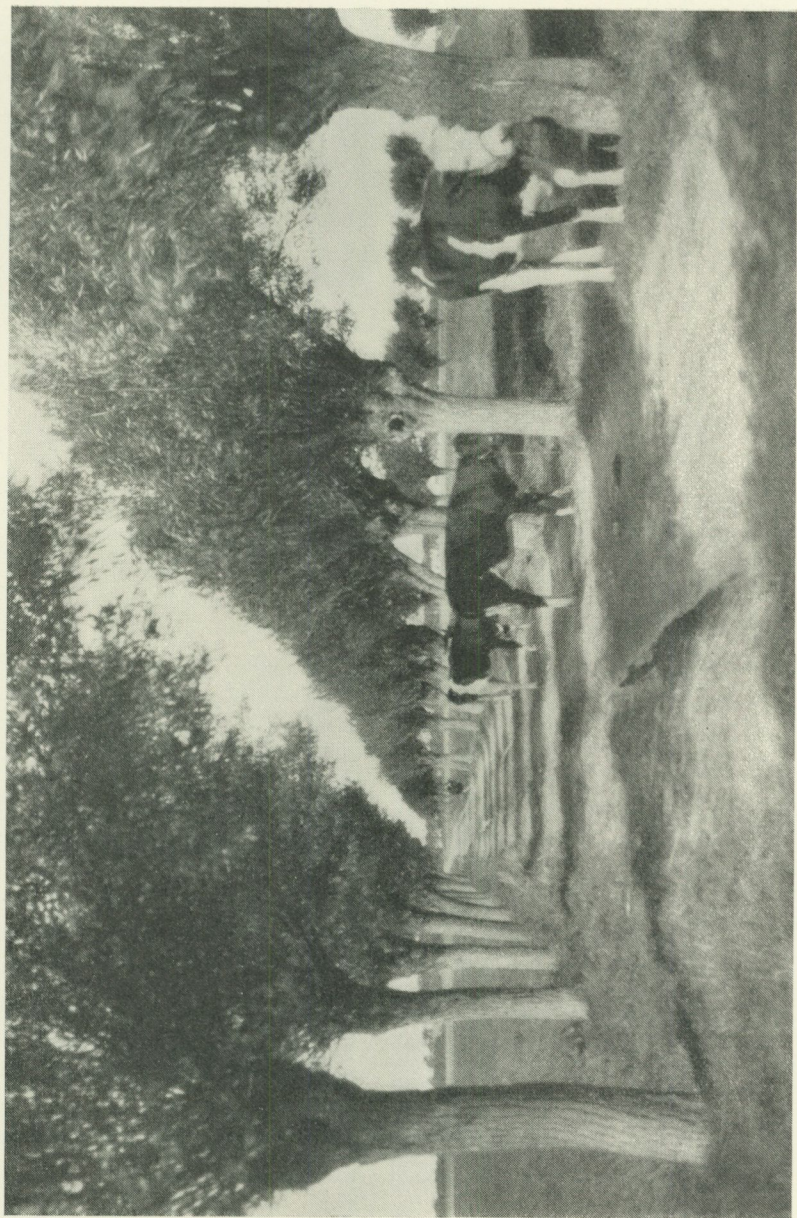


Bild 9. Pilallé. Trakten väster om Trälleborg. Foto Mårten Sjöbeck 1927.

ålder skördats för olika ändamål med tidsintervaller av 3—6 år. Man observerar, att inom öppna trakter och kustområden, där vinden varit besvärlig, har stubbningen skett lågt, på omkring en meters höjd över marken eller mindre. Samma förfarings-sätt tillämpades under 1700-talet även i Göteborgstrakten. Den normala höjden för stubbningen är eljest 2—3 meter över markytan. Man vet för närvarande mycket litet om de metoder, som i övrigt tillämpats vid den periodiska beskärningen. Vid nyplantering av vitpil brukade man icke kvistar eller klena grenar utan armtjocka, grova, helst raka stammar av omkring 3 meters längd. De nedsattes i grävda gropar, varefter dessa omsorgsfullt fylldes med kullersten och matjord. Landshövdingeämbetet i Malmöhus län utlämnade i början av 1800-talet tryckta föreskrifter angående sättet för pilars plantering, varvid man särskilt underströk vikten av att planteringen skedde med omsorg. Den nysatta pilen måste vara placerad stadigt i marken, så att den icke rubbades under den tid den slog rötter, vilket ofta var orsaken till att många planterade pilar gingo ut. I stor utsträckning var boskapen skyldig därtill, enär husdjuren sällan lämnade de nysatta pilarna i fred. Pilplantering skedde därför i gammal tid aldrig på utmarken utan främst på bytomten samt på eller invid de hägnader, som skilde utmarken från inägorna. Efter skiftena fick pilen sin plats invid hemmanens ägo gränser samt utmed gårdens utfartsvägar. I nordvästra och mellersta Skåne har den också planterats omkring de i åkrarna liggande mägergravarna.

Vid sidan av den allmänna pilen — vitpilen — intaga korgvidet och purpurvidet relativt obemärkta ställningar. Man känner för övrigt mycket litet om dessa kulturväxters historia i Sverige. Korgvidet (*Salix viminalis*) odlades i Skåne, när Linné besökte provinsen, liksom purpurvidet (*S. purpurea*), som Linné iakttog dels i Sydskåne i trakten av Ystad, dels i nordvästra Skåne i Kropps kyrkby. Korgvidet ser man på många håll planterat på de gamla jordvallarna i stället för pil. I västra Skåne finnas ännu många sådana vallar med videplantering bevarade. I Halland har jag sett arten tillfälligtvis planterad liksom i Gö-

teborgstrakten. Purpurvidet är en låg, knappast mer än 2 à 3 meter hög i allmänhet förbisedd buske. Den har i Skåne en mycket stor spridning och har av ålder kultiverats i byarna, därför att de sega, smala kvistarna envist nyttjades till fastbindning av takhalmen. I nordvästra Skåne, där jag verkställt detaljundersökningar rörande arten, har jag iakttagit den vid de flesta byar. Den har där som regel målmedvetet planterats invid gärdesgårdarna, i senare tid även vid mangelgravarnas stränder. Utanför Skåne har jag observerat arten på bynågor i Sydhalland och i Bohuslän. Purpurvidet har en mycket stor utbredning omkring byarna på de danska öarna, där man vet, att arten av gammalt nyttjats även till korgflätning.

Den skånska piltraditionen går icke norr om Hallandsås. I södra Halland, upp till trakten av Falkenberg, upptäcker man i våra dagar icke kulturpilar. Anders Tidström, som reste genom Halland år 1756, omtalar i trakten av Kvibille, norr om Halmstad, att »Pilar voro här mest vid alla gårdar.» I nutiden framträder pilen icke i denna omgivning, åtminstone sett i stort. Där emot konfronteras man norr om Falkenberg med lämningarna av en gammal pilkultur knuten till gårdar och gårdstomter. Träden äro i allmänhet obeskurna, och planteringen ger sig tydligt till känna som stormskyddsplantering för trädgårdar. Den har gynnat framförallt skörpilen, som från norra Halland fortsätter upp genom Bohuslän, varifrån den går in på norskt område i Östfold. Den synes bunden framförallt till strandbygden samt i Bohuslän även till de bebodda skärgårdsöarna. Det vill synas som om havet och havets förbindelser gynnat artens spridning. Denna sammanhänger också med den tidigt inträffade skogfattigdom, som kännetecknar västkusten. En mera direkt påverkan från pilodlingen i Göteborgstrakten under 1700-talet har icke kunnat konstateras, men får betraktas som möjlig. Pilkulturen är i Bohuslän mera framträdande än i Halland. I de bohuslänska kusttrakterna och på de större öarna ger skörpilen med sina stora kronor och lätt hängande grenar ett mycket starkt inslag i det öppna skärgårdslandskapet som därigenom förskönas. På många håll, såsom på ön Tjörn och inom Drags-

marks socken på Bokenäshalvön, kunna enskilda träd vara beskurna. Det föreligger ett tydligt samband mellan skörpilsplanteringen i Bohuslän och i Östfold i Norge, där likaledes beskurna och fritt vuxna exemplar växa blandade. Skörpilens allmänna utbredning påverkar i hög grad det öppna landskapet omkring Glommens mynning mellan Sarpsborg och Fredrikstad. Huru gammal denna bohuslänska och sydnorska till Oslofjordens stränder knutna pilkultur är, därom vet man för närvarande ingenting. Den kan vara mycket gammal och är i varje fall känd från 1700-talet. En norsk skildrare (Gjellebøl: Höland) omnämner år 1771 kulturpilens mångsidiga nytta samtidigt med att han bekräftar, att barken på sina håll av fiskarbefolkningen eftertraktas till flöten på fisknäten. Det är möjligt, att grenarna liksom fallet var i Göteborgstrakten tidigare kunna ha nyttjats även till tunnband. Av Hasslöfs pågående undersökningar i Bohuslän framgår det emellertid att pilen i senare tider endast sällan brukats i samband med fisket.

Västergötland saknar i nutiden — i motsats till Östergötland — lämningar av en tidigare utbredd pilkultur. Pilen förekommer icke som vägträd. Den har tydligen icke haft några förespråkare bland västgötalänens landshövdingar. På de stora lerslätterna utmed Vänern iakttagar man vid gårdar den gröna pilen som en stor sällsynthet. I N. Vånga kyrkby har jag dock sett några obesurna jätteexemplar av skörpil och vitpil i blandning. Den enda trakt inom Västergötlands inre delar, där man möjligen kan tala om en målmedvetet genomförd pilodling blir i Tidans dalgång i Vadsbo härad. Det är breda lerslätter, som här gruppera sig omkring floden. I stor utsträckning ha dessa vidder av gammalt utgjort trädfattiga kärrängar, där madslätter tidigare betytt mycket för boskapens uppehälle. Skörpilen har här en bestämd anknytning till Tidans stränder. Vid Tidans station i Vads socken såväl som i Askeberga i samma socken har jag iakttagit trädet beskuret på skånskt sätt.

På de stora lerslätterna utmed Vänern utgjorde redan under 1700-talet skogfattigdomen och därmed följande hägnadsbrist ett bestämt hinder för jordbrukets utveckling. Några bland

överklassen insågo även där betydelsen av att plantera levande häckar, varom Lindskog underrättar oss i sin beskrivning av Skara stift år 1811. Det heter: »Om vederbörande kunde för-
måås att plantera och vårda lefvande häckar, hvaraf en enda i församlingen finnes till Saleby Prästgård — bestående af pil, krusbär samt vilda törnrosbuskar, men är nog gles att utgöra någon hägnad — planterad af framlidne Prosten E. Östman, så skulle båtnad i förenämnda afseende tillskyndas dessa skoglösa hemman. Men allmogen synes ej tåla dylika häckar.» I Väster-
götland mera än i Skåne utgjorde före skiftena den fasta byor-
ganisationen en nackdel för alla förbättringar inom jordbruket. Under 1700-talet klagade landshövdingarna allmänt däröver, och i den riksdagsrelation som avlämnades 1755 av landshöv-
dingen i Älvsborgs län läser man: »Gemenskapen regeras fuller mycket af förfädernas efterdömen, hwars efterlefnad är in-
präglad, såsom oryggelige grundlagar.» Konservatismen nådde dock icke fram till Göteborgs grannskap.

Inom Västergötland blir det framförallt Göteborgstrakten, som framhåller sig som gynnare av pilodlingen. Uppryckningen för kulturpilarna kommer med 1700-talet och utvecklas genom de direkta förbindelserna mellan Göteborg och Västeuropa. Litteraturen har ett stort antal uppgifter därom. Pilen införes tillsammans med många för vårt land främmande trädgårds-
växter och får betydelse i de trädgårdar som i allt större ut-
sträckning anläggas under 1700-talet av föregångsmännen inom Göteborgs borgerskap. Dessa planteringar påverka icke blott stadens utseende utan också det kringliggande landskapet. I den öppna terrängen nyttjas pilen främst som stormskydd för de med stor omsorg och ofta efter holländska förebilder utförda trädgårdsanläggningarna. Barchæus iakttog 1773 huru man i Göteborgstrakten flerstädes brukade hagtorn och lind planterade i parallella rader. Han talar också om stormskyddshäckar av hagtorn och pil, vilka anlagts omkring år 1750. I detta samman-
hang låter han oss veta, att man »funnit nödigt att däraf sätta flera 3 à 4 rader inom hvarandra för skygdens skull, ty stormen föröder de enstörade. Sådana pilplanteringar ha ändock gått ut.

Då har man skurit af stammarna i quarter från jorden; af den stubben hafva sidoskått öfverallt upprunnit, och sådana buskeplanteringar syntes helt lifliga.» Jämte utländska träd och buskar importerades till Göteborg från Hamburg och Holland även sälj och korgpil. De planterades enligt Barchæus för att »därmed få afsättning till tunnband, ty Göteborgs invånare märka lättast hvad vinst Holländaren har af dessa buskar, hvars klufna spröter till många 1000:de buntar han på denna staden afsätter.» Sedan nutiden tagit ut sin rätt, är det numera endast några svaga lämningar, som berätta om den stora nydaningsperioden under 1600- och 1700-talen, då Göteborg och Göteborgstrakten i viss mening låg närmare kontinenten än Skåne.